

Висновки

На сучасному етапі ринкових перетворень аграрна політика України має фокусувати в собі соціально-економічні зміни не лише у сфері прийняття політичних рішень, а й економічної суті проведення аграрної реформи та її результатів. Аналіз організаційно-економічних умов розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні свідчить про формування реальних підвалин ефективної аграрної політики, в більш повному і водночас конкретному розумінні напрямів державного втручання у розвиток аграрного сектору держави. Головною рисою аграрної політики в Україні в даний час є стан реформованості з певною невизначеністю стратегії ринкових перетворень, унаслідок чого сільське господарство й надалі залишається на роздоріжжі загальних дискусій щодо переваг велико- та дрібнотоварного виробництва. Незважаючи на суттєві зміни у функціях Міністерства аграрної політики, управління сільським господарством загалом усе ще не набуло ринкового характеру. Реальний шлях оздоровлення сільського господарства України і головне завдання держави полягає, по-перше, у завершеності структурно-інституціональної визначеності побудови сільського господарства, по-друге, в запровадженні раціональної системи державного управління та його підтримки і, по-третє, у переході до економічних (опосередкованих ринковими, біржовими механізмами) методів регулювання обсягів агропромислового виробництва

Список використаних джерел

1. Наукове забезпечення сталого розвитку сільського господарства в Лісостепу України: моногр. в 2-х томах, Кабінет міністрів України, Національний аграрний університет. – К.: Алефа, 2003. – Т. 1. – 886 с.
2. Наукові засади розвитку агропромислового виробництва в сучасних умовах: матеріали сесії Загальних зборів Національної академії аграрних наук України (24 листопада 2010 р., м. Київ). – К.: Аграрна наука, 2010. – 224 с.
3. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України / Редкол.: М.В. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 980 с.
4. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
5. Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві: матеріали Третіх регіональних річних зборів Північно-Східного відділення Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 10 грудня 2009 р., м. Харків. – Харків: ХНТУСГ, 2010. – 479 с.
6. Міщенко Д.А. Організаційні та інституційні механізми державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України: монографія / Д.А. Міщенко. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – 455 с.
7. Сільське господарство України за 2011 рік: статистичний збірник / За ред. Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 386 с.

УДК 338.1:854

Н.Г. СЛОБОДЯН,
к.е.н., Національний університет харчових технологій,
М.В. СУБОТА,
аспірант, Національний університет харчових технологій

Стан та перспективи олійно-жирової промисловості України

У статті проаналізовано сучасний стан олійно-жирової промисловості, етапи і тенденції її розвитку та окреслені перспективи та фактори майбутньої динаміки.

Ключові слова: олійно-жирова промисловість, насіння соняшнику, експортний потенціал.

В статье проанализировано современное состояние масложировой промышленности, этапы и тенденции ее развития и намечены перспективы и факторы будущей динамики.

Ключевые слова: масложировая промышленность, семена подсолнечника, экспортный потенциал.

V article analyzes the current state of oil and fat industry trends and stages of its development and outlines the prospects and future development factors.

Keywords: oil and fat industry, oil seed, export potential.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування харчової промисловості у будь-якій країні, а тим більше в Україні, яка має надзвичайно сприятливі умови для її розвитку, є однією з провідних структуроформуючих ланок розвитку всієї економіки.

За сучасних умов господарювання ринок рослинної олії серед основних світових продовольчих ринків є найбільш динамічним у своєму розвитку. Даний ринок для України має стратегічно важливе значення, оскільки є стабільним джерелом валютних надходжень.

Отже, подальша участь України на світовому ринку рослинних олій є досить важливою. Актуальність вивчення олійного ринку зумовлена перш за все тим, що в сучасних умовах господарювання ефективно використання потенціалу України неможливе без дослідження світових тенденцій розвитку ринку олій, вивчення структури попиту та пропози-

ції як на національному, так і на світовому ринку, аналізу конкурентних переваг України та перспективних напрямів розвитку даної галузі.

При проведенні аналізу стану і перспектив олійно–жирового підкомплексу АПК використовувалися загальнонаукові і спеціальні методи дослідження: аналіз і синтез, порівняння, рядів динаміки, експертні оцінки.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Теоретичні і практичні аспекти організації і функціонування олійних виробництв, питання взаємовідносин між виробниками сировини і переробними підприємствами, механізму ефективної системи управління, особливостей функціонування ринку олійних культур і продуктів їх переробки досліджувалися багатьма вченими–економістами, зокрема М.П. Войнаренком, А.М. Герасимовичем, В.І. Єфіменком, О. Заїнчковським, В.Ф. Мартиненком, М.Х. Корецьким, П.Т. Саблуком, О.М. Шпичаком, С. Яценком та ін. Водночас поряд із науковцями вагомий внесок у вирішення проблем галузі зробили провідні фахівці та експерти олійно–жирового комплексу України – Л. Зінченко, В. Кухта, В. Капшук та ін. Однак, незважаючи на актуальність зазначених праць, ряд питань, пов'язаних з ефективним стратегічним управлінням галуззю, досі не мають остаточного наукового розв'язання, залишаються дискусійними і потребують подальших досліджень.

Мета статті полягає у дослідженні сучасних тенденцій олійно–жирової галузі, основних факторів активізації її розвитку та прогнозуванні майбутньої динаміки руху.

Об'єктом дослідження є тенденції розвитку олійно–жирової галузі в Україні.

Олійно–жирова промисловість України є однією з найприбутковіших галузей аграрно–промислового комплексу країни, яка формує бюджет, має потужний експортний потенціал і динамічно розвивається протягом останнього десятиріччя.

У технологічному та маркетинговому ланцюзі виробництва олійних культур та продуктів їхньої переробки: олій, маргаринів, майонезів, гірчиці задіяні сотні підприємств, працюють десятки тисяч працівників.

Особливо помітними стали успіхи галузі за останні роки, коли обсяги виробництва олійно–жирової продукції значно збільшилися, а її якість стала конкурентоспроможною в країнах близького та далекого зарубіжжя.

Виклад основного матеріалу. Еволюція української олійно–жирової галузі була відображенням існуючих реалій функціонування всієї економіки країни.

Перший етап: 1991–1996 роки – період високої інфляції (1991–1994), боротьба з якою змінилася масовою приватизацією державного майна (1993–1996). У результаті роздержавлення і приватизації в переробній сфері АПК склалася принципово нова ситуація: в державній власності залишається лише кожне дванадцятье підприємство і восьма частина основних фондів стратегічно важливих галузей. Різке звуження прямого регулюючого впливу держави на

інвестиційний процес у цій сфері забезпечило об'єктивні передумови для широкого прояву тих переваг, заради реалізації яких і проводилася приватизація підприємств. Зростаючий попит на продукцію олійно–жирової галузі зумовлював підвищення уваги інвесторів до підприємств цієї галузі. Таким чином, в Україні набули розвитку процеси розширення виробничих потужностей діючих олійно–жирових підприємств та будівництва нових.

Другий етап: 1996–1998 роки – період відносної стабілізації в макроекономіці, підвищення господарської активності суб'єктів ринку (в результаті чого збільшуються доходи, які спрямовуються на обслуговування дефіциту державного бюджету), оптимістичних прогнозів щодо близького економічного зростання.

Третій етап: 1998–2000 роки – з'являються тенденції зростання, проте цей етап ознаменовано валютною кризою – девальвацією, загальним результатом якої стало дворазове знецінювання гривні відносно долара, лише наприкінці зазначеного етапу було започатковано економічне піднесення.

Четвертий етап: з 2000 року – період економічного зростання, що підтверджується позитивною динамікою розвитку економіки України.

Аналіз державного регулювання олійно–жирової галузі дає змогу зробити висновок, що цілеспрямована і виважена політика держави щодо регулювання розвитку цієї галузі АПК відсутня. За цей час було прийнято 21 законодавчий акт, що істотно впливає на роботу підприємств у сфері переробки соняшнику. З них 12 прямо чи побічно обмежували економічні інтереси суб'єктів ринкової діяльності. Закони, що суперечать один одному, становлять 38% від загальної кількості розглянутих законодавчих актів. При цьому часовий інтервал між прийняттям закону і його скасуванням, як правило, не перевищує одного року [1]. Чинним законодавством України було встановлено 17–процентне експортне мито на насіння соняшнику та внесено зміни стосовно заборони переробки насіння соняшнику за кордоном на давальницьких умовах, що дозволяло забезпечити спрямування сировини для переробки на вітчизняні підприємства. Це створило умови для стабільної роботи і дало можливість визначитися з обсягами внутрішнього ринку та можливостями продажу соняшникової олії на зовнішньому ринку.

Активний розвиток олійно–жирової промисловості вимагає відповідного рівня забезпеченості олійною сировиною. При цьому лідерами виробництва та основними виробниками насіння соняшнику є Росія, Україна, країни ЄС–27 та Аргентина, де він використовується для виготовлення харчової олії та маргарину, а також застосовується у тваринництві соняшникова макуха та шрот, які багаті на білок та інтенсивно використовуються на кормові цілі. Зростання площ посіву під соняшником та стабільна урожайність забезпечили Україні високі валові збори.

Серед значних гравців на ринку соняшникової олії найбільшими імпортерами є країни ЄС–27, а також Туреччина. Най–

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

більшим експортером соняшникового насіння у 2008 році була Україна, проте розвиток потужностей з переробки насіння забезпечив зменшення вивозу сировини з 0,767 млн. т (2008 рік) до 0,400 млн. т (2010 рік), а найбільшими експортерами насіння стали країни ЄС–27. Зростання потужностей переробки насіння соняшнику в Україні забезпечили лідерство з експорту олії саме нашій державі, відсоток участі якої у світовому ринку соняшникової олії у 2008 році становив 45,9%, а у 2009–2010 роках підвищився до 56,9–57,7% (див. табл.).

Підвищення ефективності функціонування олійно–екстракційних підприємств та конкурентоспроможності їх продукції можна досягти за рахунок як виведення з експлуатації підприємств, що працюють з найменшою продуктивністю, так і використання сучасних технологій та обладнання.

Зараз в Україні функціонує 20 олійно–екстракційних ліній (загальною продуктивністю 3 млн. т на рік переробки насіння соняшнику), з яких експлуатується: близько 40 років – 12 ліній (57%), від 15 до 30 років – 7 ліній (33%), до 5 років – 1 лінія (10%).

Повне завантаження потужностей переробних підприємств можливе лише при залученні додаткових інвестиційних коштів вітчизняних та іноземних інвесторів.

На сьогодні більша частина виробничих потужностей галузі олійного виробництва розташована у південно–східних регіонах. Вироблення соняшникової олії здійснюється на великих спеціалізованих підприємствах – 92% загального обсягу, а решта – у середніх та малих олійницях.

В Україні збудовано такі потужні спеціалізовані олійно–жирові комбінати: Вінницький, Запорізький, Одеський, Слов'янський, Чернівецький; жирові Харківський, Ніжинський; олійні заводи – у Кіровограді, Пологах, Дніпропетровську, Вовчанську, Полтаві та ін.

Найбільш значними компаніями, що займаються переробкою насіння соняшника, є «Каргілл», «Бунге», група «КМТ», група «Кернел», група «Зерноторгівельна компанія Олсідз Україна», олійно–екстракційне підприємство «Пологи», «Олія–Чумак». Усі означені компанії є складними організаційними утвореннями, сформованими по типу вертикальної інтегрованості виробництва.

Вертикальна інтеграція у сферу сільськогосподарського виробництва здійснюється шляхом придбання у власність компаній зі значними обсягами орендованих земель, що дозволило корпораціям олійно–жирової галузі консолідувати значні обсяги земельних банків та сформуванню гарантовану схему забезпечення сировиною власні переробні потужності. Система елеваторів, наявність сільгосппідприємств дають їм конкурентні переваги за рахунок гарантованих поставок сировини й економії на витратах, насамперед, пов'язаних із транспортуванням.

В олійно–жировій галузі активізується інноваційно–інвестиційна діяльність. Динамічний розвиток олійно–жирової галузі та незадовільний стан виробничих потужностей (оснащення більшості олійно–добувних підприємств морально і фізично застаріло) виступають основною умовою активної інвестиційної діяльності в цьому підкомплексі.

Олійна продукція користується зростаючим попитом на світовому ринку, що зумовлено двома основними факторами:

- усе більшим використанням у структурі харчування людей олії і жирів рослинного походження через їх фізіологічні переваги і більш доступні ціни порівняно із тваринними жирами;

- динамічним зростанням у всьому світі виробництва біодизельного пального на основі рослинних олій на фоні прогресуючого зростання цін на мінеральні енергоресурси та зменшення їх природних запасів.

Подальший розвиток олійно–жирової галузі України залежить не тільки від кон'юнктури світового ринку рослинної олії, погодних умов вирощування олійних культур, відповідності світовим аналогам технологій переробки олійної сировини, а й від державної політики стосовно виробників та переробників олійної сировини.

Для формування експортоорієнтованої стратегії сільськогосподарських та переробних підприємств олійно–жирової галузі необхідними, на наш погляд, є такі заходи:

- створення спеціалізованої аграрної біржі, яка стала б центром ціноутворення на олійні та інші культури;
- впровадження митно–тарифних норм на експортно–імпортні операції з сільгосппродукцією;

Світове виробництво і експорт насіння соняшнику та олії

Країни	Товарне насіння, млн. т			Олія, млн. т		
	2008–2009	2009–2010	2010–2011	2008–2009	2009–2010	2010–2011
1	2	3	4	5	6	7
Виробництво						
Світ	33,274	30,453	30,652	11,986	11,626	11,327
Україна	7,000	6,350	6,750	2,632	2,545	2,667
Росія	7,350	4,425	5,500	2,565	2,505	2,082
ЄС–27	7,130	6,940	6,950	2,460	2,591	2,536
% України у світі	21,0	20,9	22,0	22	21,9	23,5
Експорт						
Світ	2,142	1,565	1,527	4,568	4,651	4,331
Україна	0,767	0,354	0,400	2,098	2,645	2,500
Росія	0,160	0,020	0,010	0,802	0,504	0,170
ЄС–27	0,449	0,543	0,450	0,120	0,150	0,130
% України у світі	35,8	22,6	26,2	45,9	56,9	57,7

- створення цивілізованого фондового ринку цінних паперів підприємств, що дасть їм можливість отримувати додаткові кошти;
- довгострокове кредитування з метою розвитку виробництва і просування кінцевої продукції на зовнішні ринки;
- диверсифікація ринків збуту готової вітчизняної продукції;
- збільшення обсягів експорту продукції високого рівня переробки;
- забезпечення якості готової продукції відповідно до вимог міжнародних стандартів.

З огляду на перспективи подальшого зростання попиту на олію на світовому ринку олійно-жирове виробництво в Україні має тенденцію до подальшого розвитку. Зростатимуть процеси консолідації землі навколо агропромислових холдингів, відбуватиметься подальший перерозподіл власності олійно-жирових комбінатів, удосконалення технології виробництва олії відбуватиметься у відповідності до вимог зарубіжних споживачів.

Висновки

Насіння соняшнику продовжує залишатися одним із ліквідних товарів на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також одним із небагатьох продуктів, використання якого забезпечує функціонування інших видів сільськогосподарського виробництва і підгалузей харчової промисловості. Отже, можна з повною відповідальністю стверджувати, що подальший розвиток олійно-жирової галузі – це одна з пріоритетних і перспективних складових зміцнення експортного потенціалу агропромислового комплексу України.

Список використаних джерел

1. Таршин С.І. Державне регулювання ринку олійних культур в Україні // Вісник НАДУ. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – №2. – С. 264–270.
2. Матеріали Держкомстату України. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

УДК 665.6(477)

В.Г. БУРЛАКА,
к.в.н., с.н.с., Інститут економіки та прогнозування НАН України

Нафтопереробна промисловість України в умовах цінової нестабільності на світовому ринку нафти

У статті досліджено сучасні тенденції ціноутворення на світовому ринку нафти та його вплив на розвиток нафтопереробної промисловості, а також визначено шляхи інноваційної модернізації НПЗ України з метою протидії підвищенню цієї ціни.

Ключові слова: ринок нафти, нафтопродукти, світові ціни, нафтопереробна промисловість, факторний аналіз, модернізація НПЗ.

В статье исследованы современные тенденции ценообразования на мировом рынке нефти и его влияние на развитие нефтеперерабатывающей промышленности, а также определены пути инновационной модернизации НПЗ Украины с целью противодействия повышению этой цены.

Ключевые слова: рынок нефти, нефтепродукты, мировые цены, нефтеперерабатывающая промышленность, факторный анализ, модернизация НПЗ.

The author deals with the modern trends of pricing on the world oil market and their impact on the development of the oil processing industry, and defines ways of innovation based modernization of Ukraine's oil processing plants in order to counteract the above mentioned price rise.

Keywords: oil market, oil products, world prices, oil processing, factor analysis, modernization of oil processing plants.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми визначається нагальною потребою подолання кризового стану в нафтопереробній промисловості України, який спричинило підвищення ціни на світовому ринку нафти та багаторічне нехтування інноваційного розвитку галузі. За цих умов зросла залежність національного ринку від імпорту нафтопродуктів, що значно загострило проблему енергетичної безпеки держави.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Різноманітні аспекти проблеми ціноутворення на світовому ринку нафти та його вплив на економіку досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, такими як Е. Ахмедов [1], М. Белова [2], Ю. Бобильов [3], О. Брагинський [4], Л. Варшавський [6], І. Веремко [7], В. Волконський [8], О. Конопляник [9], Ж. Бекон [16], Ж. Бюрбрідж [18], С. Клерід [19], Ж. Хамільтон [22], А. Меєр [23], К. Морк [24, 25], Д. Занг [28].

Метою статті є аналіз факторів зростання світової ціни на нафту і дослідження її впливу на коротко- і довгостроковий розвиток економіки, а також пошуки шляхів інноваційної модернізації НПЗ України з метою протидії підвищенню цієї ціни.

Виклад основного матеріалу. За даними Міністерства енергетики і вугільної промисловості, ціна імпортованої нафти в Україну зросла з 416,2 \$/т у 2009 році до 799,0 \$/т у 2012 році, або на 91,9%, на автомобільні бензини – з 579,0 до 1054,0 \$/т, або на 82,0%, дизельні палива – з